

УДК 343.431

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК СПОСІБ ВИЯВЛЕННЯ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ

OPERATIVELY-SEARCH PREDICTION AS A WAY TO IDENTIFY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

Рекуненко Т.О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

Національного університету державної податкової служби України

У статті розглянуто роль оперативно-розшукового прогнозування організованої злочинності в діяльності оперативних підрозділів податкової міліції, його удосконалення в процесі попередження, документування та викриття злочинів, що вчиняються організованими злочинними формуваннями. Визначено поняття, види, типи та ознаки оперативно-розшукового прогнозування.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, організована злочинність, прогнозування, оперативно-розшукове прогнозування, розкриття та розслідування злочинів.

В статье рассмотрена роль оперативно-розыскного прогнозирования организованной преступности в деятельности оперативных подразделений налоговой милиции, его усовершенствования в процессе предупреждения, документирования и разоблачения преступлений, совершаемых организованными преступными формированиями. Определено понятие, виды, типы и признаки оперативно-розыскного прогнозирования.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, организованная преступность, прогнозирования, оперативно-розыскное прогнозирование, раскрытия и расследования преступлений.

In the article the role of operational-search prediction of organized crime in the operational units of the tax police, its improvement in the prevention, documenting and exposing crimes committed by organized criminal groups. The concept, types, types and characteristics of operational-search prediction.

Key words: operational-search activity, organized crime, forecasting, operational-search prediction, detection and investigation of crimes.

Актуальність теми. Пріоритетним напрямом діяльності органів податкової міліції в сучасних умовах є забезпечення і гарантування реалізації економічної безпеки нашої держави, попередження злочинних посягань, особливо з боку організованих угруповань і злочинних організацій. Одним з головних чинників у правоохоронній практиці, спрямованим на забезпечення виконання цих завдань, є побудова надійної, науково обґрунтованої доказової бази розкриття та розслідування злочинів [2, с. 153]. Належність організації роботи оперативних підрозділів у процесі протидії організованій злочинності (далі – ОЗ), як правило, повинно передувати проведення прогнозу, оскільки без обліку майбутнього розвитку (тобто без прогнозу) неможливе ефективне планування діяльності в оперативній роботі. Нинішня неблагополучна економічна ситуація потребує впровадження у практику органів податкової міліції сучасних прийомів і методів протидії злочинності, розроблення адекватних підходів до розв'язання проблем, що виникають у процесі цієї боротьби. Оперативно-розшукове прогнозування – один з таких підходів [2]. На даний час, незважаючи на визначені позитивні зрушення, прогнозування в системі оперативних підрозділів ще не стало невід'ємною складовою частиною процесу підготовки управлінських рішень. Однією з причин такої ситуації є відсутність належного нормативного закріплення функції прогнозування. Крім того, аналіз існуючих організаційних структур оперативних підрозділів показує, що спеціалізованих підрозділів, які на належному рівні

реалізують функцію прогнозування, у практичних підрозділах поки не існує. Лише частково ці завдання реалізуються оперативними підрозділами моніторингу та аналізу.

Проблемою удосконалення прогнозування в діяльності оперативних підрозділів органів податкової міліції займалися і продовжують займатися такі вітчизняні фахівці в галузі оперативно-розшукової діяльності, як: Агєєв В.В., Горяїнов К.К., Овчинський В.С., Плішкін В.М., Сінілов Г.К., Антонов В.К., Василичук В.І., Горбачевський В.Я., Долженков О.Ф. та ін. У більшості вчених і практиків не викликає сумніву факт, що оперативно-розшукове прогнозування підвищує ефективність оперативно-розшукової діяльності, позитивно відображаючись на кожній з її організаційних форм. Однак у роботах цих науковців не розглянуто позицію, що оперативно-розшукове прогнозування має стати невід'ємним та обов'язковим інструментом для здійснення прогнозів щодо організованої злочинності за будь-яких форм оперативно-розшукової діяльності.

Метою статті є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення прогнозування в діяльності оперативних підрозділів в процесі попередження, документування та викриття злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами (ОЗГ).

Виклад основного матеріалу. В структурі аналітичної роботи в ОРД обов'язково присутні елементи передбачення, оскільки любе рішення (включаючи тактичне) звертається в майбутнє, відповідає на питання: «Як необхідно буде діяти?» [3, с. 733]. Важливим чинником, що

впливає на розвиток організованої злочинності, є і те, що заходи, яких уживали органи державної влади й управління, як правило, відставали від динаміки змін кримінальної ситуації в країні, що перешкоджає досягненню реальних позитивних результатів у протидії злочинності. Серед об'єктивних і суб'єктивних причин цього можна виокремити також низький рівень прогностичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності [4]. Зважаючи на важливість теми, ставимо за мету статті дослідити роль оперативно-розшукового прогнозування в протидії ОЗ.

Прогнозування – це різновид передбачення, воно базується на заздалегідь зібраній упорядкованій (систематизованій) інформації, на знанні закономірностей розвитку злочинної поведінки осіб, які представляють оперативний інтерес, особливостей умов, в яких діє агенатура або застосовуються методи ОРД, на оцінці тактичних можливостей оперативних співробітників, агентів й інших учасників ОРЗ [3, с. 733]. Як свідчить аналіз дослідження, прогнозування в діяльності оперативних підрозділів необхідно застосовувати для того, щоб зрозуміти, як і у якому напрямі будуть розвиватися події (приміром, у тій чи іншій галузі або сфері економіки), та вчасно підготуватися до активно-го впливу на них.

У науковому розумінні це поняття вперше почало вживатись у медицині. Давньогрецький вчений та видатний лікар Гіпократ є автором праці, яку назвав «Прогностика», тобто передбачення, передрікання. Оперативно-розшукове прогнозування є результатом мислення оперативного працівника, пошуку ним відповідей на питання про те, як може змінитися оперативно-тактична ситуація, як необхідно діяти в очікуваній ситуації, якою буде поведінка противника (особи, яка вчиняє чи буде вчиняти протиправні дії).

Отже, оперативно-розшукове прогнозування – це важливий елемент тактичного мислення, інформаційно-логічний процес, який передусе прийняття тактичного рішення, впливає на їх зміст і вибір засобів та методів реалізації в оперативно-розшукових діях (заходах, операціях). Логічною основою оперативно-розшукового прогнозування є важливі категорії пізнання: екстраполяція – розповсюдження встановлених в минулому тенденцій на майбутній період часу; умовивід за аналогією – перенесення знань про вивчені об'єкти, явища на об'єкти і явища, які щойно виявляються, подібні за істотними ознаками й якостями; моделювання – дослідження будь-яких явищ і процесів шляхом побудови схем, графіків (наприклад, міжрегіональних зв'язків) шляхом нанесення на карти місцевості та плани міст пункту дислокації груп і певних осіб, щодо яких мають бути здійснені оперативно-розшукові дії щодо встановлення їх особи, негласним спостереженням або затриманням, шляхом графічного відображення ймовірних маршрутів пересування розроблюваних. За агентурними даними моделюються функції окремих ланок ОЗГ для отримання прогностичних висновків про поведінку системи у випадку ліквідації цих ланок шляхом затримання і арешту. Оперативно-розшукове прогнозування передбачає використання будь-якої вихідної інформації, отриманої від агентури шляхом розвідопитування, оперативного огляду, іншими методами ОРЗ або в результаті слідчих дій, із оперативних матеріалів, архівів та інших матеріалів інших організацій й установ [3, с. 734–735]. Майбутнє можна зрозуміти тільки шляхом аналізу минулого й сучасного, оскільки воно з'являється на основі їх діалектичної зміни. Прогнозування є окремим видом передбачення [5]. Як зазначає Плїшкін В.М., прогнозування є визначення ймовірних шляхів та результатів майбутнього розвитку явищ і процесів, оцінка показників, що характеризують ці явища та процеси для більш-менш віддаленого майбутнього. Кондратьєв Я.Ю. оперативно-розшукове прогнозування визначає як важливий елемент тактичного мислення, інформаційно-

аналітичний процес, який передусе прийняття тактичних рішень як у вигляді конкретних планів дій та їх реалізації, так і поглинання передбачення у вигляді динамічного дійового рішення в інтенсивні періоди ОРД [6].

Для успішної реалізації завдання прогнозування оперативним підрозділам на першому етапі необхідно визначити пріоритетні напрями досліджень проблем, процесів у сферах життєдіяльності, явищ у суспільстві, з метою виявлення загроз в економічній, політичній, соціальній та зовнішній сферах діяльності держави. Явища, комплекси явищ, фактори, що охоплюються прогностичною оцінкою, допомагають у виборі тактичних прийомів для виконання завдань з протидії злочинності [4]. Таким чином, прогнозування є частиною більш загального поняття передбачення, яке поєднує всі різновиди способів здобування перспективної інформації про майбутнє. Так, наприклад, передбачення криміногенних подій у сфері економіки дає можливість оперативним підрозділам, завчасно підготуватись до них, втрутитися в процес їх розгортання, контролювати його, цілеспрямовано працювати над втіленням у життя однієї з виявлених альтернатив майбутнього.

Як свідчать наукові дослідження, виділяють три елементи системи передбачення: потреби, здібності та здатності людської особистості. Якщо оперативний прогноз – це інформація для розмірковування, то план в оперативно-розшуковій діяльності (ОРД) є керівництвом до дії. При цьому важливо, щоб прогнозування було цілеспрямованим й системним, бо його результати мають використовуватися при виконанні конкретних завдань ОРД, і позиції плану ґрунтувались би не тільки на аналізі ретроспективної інформації, але й підкріплювались відповідними прогнозними даними. Отже, прогнози в організації ОРД мають цілком певне функціональне призначення, а до основних його функцій належать: орієнтовна, нормативна та попереджувальна. Зокрема, у якості самостійних можна виділити наступні функції оперативно-розшукового прогнозування: ймовірної поведінки осіб після скоєння злочинів, що необхідно для вибору тактичних прийомів їх виявлення і затримки; ймовірної ситуації, що може скластися в період оперативної перевірки, чим визначається вибір і розміщення нових сил, підбір засобів і обрання тактики оперативної перевірки; ймовірної поведінки негласних співробітників у визначених умовах при виконанні завдань; індивідуальної злочинної поведінки; дії оперативних працівників щодо осіб, які підозрюються у підготовці чи вчиненні злочинів у сфері економіки; діяльність корумпованих зв'язків кримінальних структур; необхідність додаткових джерел інформації [7, с. 340]. Звернення до прогнозування висуває нові вимоги до об'єкта і якості інформації, оскільки будь-яке прогнозування – це висновок, заснований на співвідношенні багатьох фактів і аспектів, що впливають на розвиток явища, яке пізнається. Прогнозу як засобу управління соціальними процесами і регулятору тактичних рішень у сфері оперативно-розшукової діяльності притаманні ті самі функції, що й прогнозу загалом. До них належать: виявлення характеру зміни певної ситуації в умовах, коли на неї діють впливи, що формуються стихійно; аналіз зміни ситуації, коли на неї впливають певні дії й коли відомі цілі та засоби їх здійснення; визначення характеру ситуації, яку необхідно враховувати для досягнення поставленої мети; виявлення змін часткових цілей і засобів за умов досягнення головної мети [8, с. 284].

Оперативно-розшуковому прогнозуванню притаманні всі ознаки, за яких у науці розкривається поняття прогнозування взагалі, а саме: інформативність, зв'язок із майбутньому, використання минулого та сучасного досвіду, вірогідний характер, залежність від майбутнього, наукова обґрунтованість, використання тенденцій і закономірностей досліджуваного явища [7, с. 342]. В якості самостійних можна виділити наступні види оперативно-розшукового прогнозування:

а) прогнозування ймовірної поведінки членів ОЗГ після вчинення злочинів, що необхідно для вибору тактичних прийомів їх виявлення і затримання;

б) прогнозування ймовірної ситуації, яка може склестися в період оперативної перевірки, чим визначається вибір і розстановка нових сил, підбір засобів і обрання тактики оперативної перевірки;

в) прогнозування ймовірної поведінки негласних співробітників в окремих умовах при виконанні завдань оперативних працівників, що необхідно для їх спеціальної підготовки, навчання та інформаційно-тактичного забезпечення їх діяльності;

Всі ці види прогнозування – не що інше, як отримання інформації про явища, які не існують в той час, коли здійснюється прогноз [7, с. 340]. Особливе місце в процесі оперативного прогнозування відводиться принципам, які забезпечують ефективність прогностичної діяльності, а саме принципи системності, узгодженості, варіантності, безперервності, верифікації та рентабельності. Кількість методів, які застосовуються в процесі прогнозування, достатньо велика.

Отже, практика оперативного прогнозування викликала необхідність їх упорядкування. Одним із підходів до класифікації методів є їх поділ за ступенем формалізації. На підставі цього критерію наука управління методи розподіляє на інтуїтивні та формалізовані. Інтуїтивні методи застосовуються у більшості випадків, коли немає можливості використовувати більш точні, засновані на математичних розрахунках та використанні електронно-обчислювальної техніки. До інтуїтивного відносяться експертні методи, що засновані на використанні професійних знань, досвіду, інтуїції фахівців у відповідній області знань (експертів) для одержання прогностичної інформації. У свою чергу, експертні методи за загальним принципом дії розподіляються на дві групи: індивідуальні експертні оцінки і колективні експертні оцінки. Формалізовані методи відносяться до класу спеціальних методів прогностики і мають, як правило, математичне обґрунтування та аналіз інформації. Важливою логічною передумовою оперативного-розшукового прогнозування при забезпеченні боротьби з ОЗ є діалектика взаємозв'язків різних соціальних явищ, статистична повторюваність їх чергування, що дозволяє передбачати або настання конкретних подій (категоричний прогноз), або декілька варіантів тактично значущих

подій (альтернативний прогноз). В оперативно-розшуковому прогнозуванні необхідно виділити декілька типів передбачення: передбачення настання яких-небудь подій на основі простої повторюваності тих чи інших явищ. Воно базується на встановленні зв'язків між явищами, що спостерігаються; передбачення за аналогією: якщо в аналогічній ситуації, як правило, людина діє певним чином, то слід чекати таких же дій і в даній ситуації; передбачення на основі специфіки об'єкта. Аналогія (особливо, якщо мова йде про вчинки людей) далеко не завжди забезпечує правильний прогноз, а відповідно, і правильне тактичне рішення.

Висновки. Підсумовуючи зазначене та погоджуючись з думкою Горяїнова К.К., Овчинського В.С. та Сінілова Г.К., слід наголосити, що всі типи оперативного-розшукового прогнозування сприятливо впливають на якість ОРД у всіх її формах. По-перше, підвищується темп оперативного-розшукових заходів, оскільки тактичне прогнозування змушує приймати рішення і діяти. По-друге, воно сприяє прагненню до поповнення інформації, а в результаті підвищує активність оперативного-розшукової діяльності.

Реалізація даної закономірності відбувається за наступною схемою: побудова прогнозу пов'язана з оцінкою наявних вихідних даних, що характеризують загальну ситуацію і ОЗУ; виявляються відсутні знання (пробіли), що перешкоджає достатньо точним і навіть альтернативним тактичним прогнозам; виникає необхідність в додатковій інформації; визначаються зміст і обсяг недостатніх знань; намічаються оперативного-розшукові заходи по отриманню додаткової інформації; підбираються сили, засоби, вибираються методи отримання такої інформації; організуються заходи, які і забезпечують динамічність оперативного пошуку і перевірки. По-третє, використовує багато резервів для пошуку інформації. Такі резерви мають фактично в будь-якій ситуації. По-четверте, отримання оперативного-розшукових прогнозів істотно підвищує якість тактичних рішень, зокрема, за рахунок більш повної поінформованості, що досягається в ході прогнозування. При цьому діє основна закономірність тактики: чим вище поінформованість, тим ефективніша оперативно-тактична дія. По-п'яте, оперативного-розшукове прогнозування гарантує від помилок в роботі з агентурою при використанні технічних засобів і методів ОРД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Агеев В.В. Теоретические и организационно-правовые основы оперативно-розыскного прогнозирования : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В.В. Агеев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-i-organizatsionno-pravovye-osnovy-operativno-rozysknogo-prognostirovaniya>.
3. Горяинов К.К. Теория оперативно-розыскной деятельности : [учебник] / [К.К. Горяинов, В.С. Овчинский, Г.К. Синилов]. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 832 с.
4. Бусол О.Ю. Підрозділи аналітичної розвідки як спеціальний суб'єкт оперативного-розшукового прогнозування / О.Ю. Бусол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.
5. Майбутнє: проблеми прогнозування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ellib.org.ua/books/files/philosophy/filup/p27.html>.
6. Межевой В.П., Межевой О.В. Оперативно-розшукове прогнозування як важливий елемент тактичного мислення оперативника / В.П. Межевой, О.В. Межевой // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Є.О. Дідоренко. – 2008. – № 4.
7. Овчинский В.С. Основы борьбы с организованной преступностью : [монография] / [В.С. Овчинский, В.Е. Еминов, Н.П. Яблоков]. – М. : «ИНФРА-М», 1996. – 400 с.
8. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / С.С. Овчинский ; под ред. А. С. Овчинского, В.С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.